

**СУПЕРЕЧКА МІЖ ОСТРОЗЬКИМИ ТА ЗАСЛАВСЬКИМИ
З ПРИВОДУ ОСТРОЗЬКОГО МИТА**

Л. Ю. Жеребцова

**(Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара,
м. Дніпропетровськ)**

У статті розглядаються основні події конфлікту між князями Острозькими та Заславськими з приводу мита в Острозі, доход від якого князі мали отримувати порівну. Здійснено спробу встановити зміст острозького мита.

В статье рассматриваются основные события конфликта между Острожскими и Заславскими по поводу мита в Остроге, доход с которого князья должны были получать в равных частях. Предпринята попытка установить содержание острожского мита.

The article deals with the main events of the conflict between Ostrozhskie and Zaslavskie families concerning the duty in Ostrog, the profit of which the princes had to receive half-and-half. The author of the article made an attempt to recognize the sense of the duty in Ostrog.

Ключові слова: Острог, князі Острозькі, князі Заславські, острозьке мито, конфлікт.

Вступ. Не дивлячись на спільне походження та географічне сусідство, стосунки між княжими родинами Острозьких та Заславських залишалися досить напруженими. Протягом XVI ст. і Острог, і Заслав були потужними економічними центрами, через які проходили важливі торговельні шляхи Волині. В обох містах діяли ярмарки і торги, під час яких збирали мита. Заслав знаходився в приватній власності князів Заславських, які отримали це місто в результаті поділу маєтностей князя Василя Острозького в 1448 р. між його синами Юрієм та Іваном. Отже, в результаті такого поділу Заслав перейшов до молодшого сина Юрія, який і започаткував лінію князів Заславських ^[1].

Місто Острог, що входило до переліку найрозвинутіших в економічному плані міст Волинського воєводства вважається центром Східної Волині, який об'єднував навколо себе щонайменше 7 торгових напрямків. Звідси купці, які повертались із Києва чи інших міст Центральної України і Наддніпрянщини, могли потрапити до столичного Луцька через Дубно – Красне, через Рівне – Билів – Олику, а також “вільною дорогою” через Сатиїв ^[2].

© Л. Ю. Жеребцова, 2010

Економічна потужність роду Острозьких не зменшилась і за нащадків князя Костянтина Івановича – Іллі та Василя-Костянтина, проте майже все XVI ст. тривала суперечка між князями Острозькими і Заславськими щодо стягнення мита в Острозі, яке княжі родини тримали спільно.

Постановка завдання. В історіографії основні події конфліктної ситуації щодо острозького мита практично не розглядались. Маємо лише узагальнюючу статтю В. Чорного “Острозьке мито та основні торговельні шляхи Поділля і Волині”, в якій автор у загальних рисах окреслює зміст суперечки, зосереджуючи увагу головним чином на висвітленні організації зовнішньої та внутрішньої торгівлі Острога^[3]. Тому автор поставила собі за мету дослідити причини, перебіг та наслідки вказаної події.

Результати дослідження. Розглянемо події конфлікту. До вигнання євреїв з території Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ), що тривало з 1495 до 1503 р., князь Юрій Заславський заставив єврею Левону свою половину острозького мита й даниловщизну^[4] в Луцьку. У 1506 р. син єврея Левона Леонович скаржився на сина князя Юрія Івана Заславського, що той привласнив собі збори, які належали його батьку. Натомість князь Іван довів, що його батько, князь Юрій Заславський, після вигнання євреїв своєчасно звернувся до великого князя Олександра з проханням повернути йому збір Леонової частки мита й отримав згоду. Пізніше на підставі цього пожалування князю Івану Заславському та його матері підтвердили право збору половини острозького мита та даниловщизни в Луцьку. Для підтвердження своїх прав на збір зазначених мит Леоновичу потрібно було до певного часу надати відповідні листи. Він цього не зробив, а кн. Іван зробив:

“И две недели мешкал, а тот жид на тот рок не стал. И нам ся так видело, коли о том князи и панове земли волинское добре зведоми, итож князь Семен (староста луцький, маршалок Волинської землі – Л. Ж.) подлуг листу нашего ему в тое мыто и в Данильевичину в Луцке увязане дал, а ещо надто тот жид к положенному року не стал, и тепере половину того мыта острозского и Данильевичину в Луцке казали есмо княгини Юрьевой Жеславской и сыну ее князю Ивану держати подлуг первое данины наше, а тому жиду Леоновичу ненадобе ся в тое вступати”^[5].

У 1508 чи 1509 р. кн. Анна Заславська (мати кн. Івана Заславського)^[6] продала кн. Костянтину Івановичу Острозькому право збору своєї половини мита в Острозі на 5 років за 200 кіп грошей^[7]. Принагідно зауважимо, що в документі чітко не зазначено, з чого складається “острозьке мито” і в якому розмірі його збирали.

Щоб краще зрозуміти події конфлікту, необхідно поринути у родинні зв'язки Острозьких і Заславських. Справа в тому, що двоюрідний брат кн. Костянтина Острозького – кн. Андрій Юрійович Заславський був несповна розуму і мешкав у свого молодшого брата кн. Івана Юрійовича. Після смерті молодшого брата (1514/1516 рр.), опіку над кн. Андрієм взяв кн. Костянтин Іванович Острозький. У 1520 р. Андрій Юрійович усиновив сина кн. Костянтина Івановича кн. Іллю Костянтиновича і водночас лишився під його опікою. Афера мала на меті відчужити у Заславських третину їхнього маєтку, серед іншого третю частину родового міста.

У першій третині XVI ст. великий гетьман литовський і воєвода Троцький – кн. Костянтин Іванович Острозький зосередив у своїх руках чималу родову спадщину – Острозьку волость (привілеї та земельні надбання

князя складають 91 місто, містечко й село). Землеволодіння князя Острозького також помножились за рахунок великокнязівських пожалувань – вислуг, серед яких замки й волості Волині та Київщини^[8]. Крім того, він мав право збирати мито в Острозі, Дубні, Дорогобужі^[9] та отримувати щорічно 200 кіп грошей з луцького мита^[10].

У 1526 р. підданим кн. Костянтина Івановича Острозького та різним купцям дозволили безперешкодно возити сіль і товари визначеними шляхами до Острога, Дубна та інших замків князя без оплати мита на державній митниці у Луцьку та на території Луцького повіту. Королівський привілей підтвердив право кн. Острозького стягувати зі своїх підданих “...*мыто со всякихъ товаровъ тридцатоеи головное по тому жь, как и в замку нашомъ Луцкомъ мыто берутъ*”^[11] в Острозі. Сам привілей був наданий у зв’язку з постійними конфліктами, що виникали у підданих князя з митниками, які тримали воскову і соляну комору в Луцьку. Митники забороняли та заважали підданим кн. К. Острозького (не дивлячись на попередні привілеї) безперешкодно провозити сіль з Коломиї, Долини чи Дрогобича без оплати *соляного* та інші товари й вимагали оплати мита в Луцьку^[12].

З тексту привілею не зовсім зрозуміло, з яких саме товарів мали стягати *тридцятье* мито. Власне *тридцятье* мито виступало різновидом *помірного* (мито за зважування товарів), тобто 1/30 частина. А *головне* – це державне зовнішньоторговельне мито, яке збирали не лише на прикордонних митницях, а й розташованих усередині князівства. Дослідник господарського устрою ВКЛ, зокрема функціонування митної системи, М. Довнар-Запольський зробив припущення, що *головне* збирали у великих містах ВКЛ, які були центрами митних округів^[13]. У даному випадку можна припустити, що великий князь дозволив кн. Костянтину Острозькому збирати *головне* в Острозі за заслуги перед державою. Цілком імовірно, що саме *тридцятье й головне* становлять “острозьке мито” з приводу якого точився конфлікт.

Після смерті кн. Костянтина Острозького (1530 р.) його спадкоємцем виступив кн. Ілля, одружений на Беаті Костелецькій – позашлюбній доньці Сигізмунда I. Також кн. Ілля отримав у спадок після смерті дядька кн. Андрія Заславського (1536 р.) села Жуків, Дятелів, Став, Меречовка, Бачманово, а також половину мита, що збирали в Острозі, Луцьку та Заславлі:

“*И в мыте Острозком и Луцком и Жославском тое моее половицы, што на мене пришла также третью часть и то все Его Милости* (тобто кн. Іллі – Л. Ж.) *и Его Милости княгини и Их Милости детемъ и на потом будучим Ихъ Милости счадом отдаляючи то ще братаничов моих, князя Михайла, а князя Кузьмы Ивановичов Жославских и от ихъ сестръ и от всих ближних моих*”^[14].

У своєму листі кн. Андрій зазначав те, що маєтки, які він заповів кн. Іллі, “*пришли*” на нього від невістки – дружини кн. Івана Заславського Олени Федорівни та її синів: Михайла і Кузьми^[15]. Прикметно, що князь Андрій заповів кн. Іллі лише третю частину від мита в Острозі, Луцьку та Заславлі. За Першим Литовським статутом 1529 р. можна було

продавати, заповідати чи заставляти лише 1/3 частину, або “trzecizna”, “третизну” будь-чого (маєтку, доходів від митних зборів тощо) ^[16].

З наявних джерел не зовсім зрозуміло, чому король Сигізмунд I 1531 р. віддавав в оренду берестейським євреям разом із усіма волинськими митами також “старое восъковое и соляное, и мыто старое”, які на себе збирав кн. Костянтин Острозький:

*“продали есъмо комору нашу луцькую и володимерскую, восковую и соленую, и мыто старое луцькое и володимерское со въсими мыты нашими волинскими, што перед тым здавна к тымъ коморамъ, луцькое и володимерское прислухало, з деревенымъ мытом володимерскимъ, и со всимъ по тому, яко ся здавна тьи коморы наши за отца Казимира и брата нашего Алексъанъдра...бывало и стымъмытомъ нашим (виділено нами. – Л. Ж.), которое небожчикъ князь Костянтинъ е.м. Ивановичъ Острозский по имениямх своим на себе бирал **старое восковое и соляное, и мыто старое**” ^[17].*

На думку М. Довнар-Запольського, це були всього лиш наміри влади, тому що в книзі записів 15 Литовської метрики міститься тільки чорнетковий варіант договору оренди. Ця угода не здійснилась ^[18], а всі волинські мита перейшли в 1538 р. до завідування королеви Бони ^[19]. Про те, що це завідування, свідчить той факт, що терміну оренди визначено не було, а королева Бона мала сплачувати щорічно до скарбу по 1300 кіп грошей.

Що це чернетковий варіант угоди про віддачу на відкуп волинських мит видно з того, що сварки між Острозькими і Заславськими з приводу острозького мита не припинились. У 1533 р. син кн. Івана Заславського Кузьма скаржився, що коли кн. Костянтин Острозький був опікуном його матері, то збирав усе мито на себе, щорічний дохід з якого складав “полсемаста коп грошей” (650 кіп грошей – Л. Ж.), і не віддавав належну половину доходів Заславським. Вочевидь, половина острозького мита мала надходити Костянтину Івановичу Острозькому, а друга половина – Івану Юрійовичу Заславському:

*“Присылал до нас князь Кузма Иванович Жеславский, жалующи о том, штож которое мыто з ымена твоего, Острога на вас посполите приходит, в каждый год по **полсема ста коп грошей**, ино дей перед тым здавна половицу оного мыта отцу Твоей Милости, воеводе Троцкому, небожчику князю Костентину Ивановичу Острозскому бывало, а друга дей половица отцу его, князю Ивану Жославскому прихоживала; то пак дей отец твой, князь Костантин в опеце своей матку их и их самих маючи, тое все мыто один на себе бирал, а имъ того водле давного обычая не выдавал, а и ты дей теж того ему полнити не хочеш; для чогож он не мало себе шкодует”.*

Тому кн. Іллю Острозького зобов'язали ділитись прибутками з кн. Кузьмою Заславським ^[20]. У цьому ж році кн. Ілля Костянтинович направив листа кн. Кузьмі Івановичу з проханням, аби той не забороняв острозьким купцям брати участь у заславських торгах ^[21], тому що від цього зменшується прибуток обох сторін від мита в Острозі:

“также брате милый, княже Кузмо жал нам велико по Твоей Милости, иж Твоя Милость яко нашей, так теж и своей половицы мыта у в Остроге

переказу великую чинши, купцов, которыи ходят на замокъ Твое Милости, Жеславль, тых купцов Твоя Милость, в Жеславли гамуеи, а для того мыту Вашей Милости у в Острозе и нашому шкода великая ся деет” ^[221].

На цьому сварки не припинились і вже наступного року Сигізмунд I викликав до себе кн. Іллю, на якого знову скаржився князь Кузьма ^[231].

У 1539 р. король підтвердив Кузьмі Заславському, його дружині, дітям і нащадкам право збору частини острозького мита таданиловицци в Луцьку:

*“И з ласки наше на чоломъ бите князя Кузмы Жославского то есмо вчинили, на то дали ему сесь наш листъ и **половину того мыта Острозского** и в Луцку Данилевицину потверждаемъ симъ нашимъ листомъ ему самому и его княгини и их детемъ и на потомъ будучимъ их щадкомъ на вечныи часы. Маеъ он тое мыто на себе держати и его вживати водле листу брата нашего, короля Его Милости Александра, по тому, яко и предки его то держали”* ^[24].

Ревізія 1545 р. визначає розмір даниловицци, яку кн. Кузьма збирав у Луцьку: з прасолів – від возу по 60 головажень солі, від місцевих купців – від возу по 30 головажень солі ^[25].

У 1539 р. кн. Кузьма через труднощі в отриманні належної йому частки мита подарував свою половину з усіма доходами королеві Боні за 100 кіп грошей щорічно. У документі чітко зазначено, що острозьке мито складалось із *скопного*, яке стягували з усіх купців у розмірі: *“...мыта головного, скопного, от каждое копы грошей товару по шести грошей со всякого купца, малого и великого, чужоземца”* (по 3 гроші на кожного):

*“... не за жадным припуженем, але з моее (кн. Кузьми Заславського – Л. Ж.) доброе воли и за достаточным намыслом и розумом моим, записал есми и тым нынешним листомъ моимъ записую и даю и дарю тую половицу мою мыта **Острозского, великого, скопного**, в замку князя Или и брата его, Острозе, што на мене приходит наяснейшому господару нашому милостивому, Жикгимонту Второму, Божею милостью королю Полскому и великому князю Литовскому и господарыни нашей, королевы Ее Милости и великой княгини, Боне”* ^[26].

Отже, підставою стягнення мита слугувала вартість товару. Але питання в тому, що розуміти під *скопним* митом? М. Довнар-Запольський визначає *скопне* як мито від продажу хутра (*“отъ зверя косьматого”*), яке збирали переважно у Могильові та деяких українських містах (Корець, Луцьк) ^[27]. На те, що це збір не від хутра вказує спосіб його стягнення, дослівно – “з копи”. Цю гіпотезу підтверджує лист турецькому купцеві Андрію Греку на безперешкодну торгівлю в межах ВКЛ 1541 р. Турецький султан Сулеман піклувався, щоб з його підданого купця Андрія замість мита у розмірі *“с копи по шести грошей”*, збирали лише півгроша від копи ^[28].

Після загибелі кн. Іллі Острозького (1539 р.), коли кн. Кузьма, здавалося б, гарантовано отримував прибуток з мита, він все одно непокоївся про долю дарованої частки острозького мита. І 1540 р. він просив королеву Бону, щоб йому дозволили тримати свого писаря на митниці в Острозі, *“абы тое мыто там тилней и верней было выбирано”* ^[29]. Як виявилось 1543 р., зусилля князя

були марними, оскільки через відсутність належних доходів з острозького мита, королева Бона відмовилась від своєї частки і збір повернули князю Кузьмі^[30]. Вочевидь, іншу половину продовжували збирати на себе спадкоємці князя Іллі Острозького – його дружина Беата Костелецька і дочка Гальшка.

Воднораз матеріали ревізії 1545 р. свідчать, що вдова князя Іллі – Беата Костелецька певний час незаконно збирала в Острозі *скопне* мито: “*ув Острозе на кнегини Ильиную скопного мыта не брали, а тепер берут*”. Тому Сигізмунд II, спираючись на лист Казимира IV 1488 р., де було визначено в яких місцях Волині мали стягувати мита, наказав кн. Беаті збирати “*мыто и промыту по-старому, как в листе короля Казимера описано, а скопного мыта не братиш, бо того скопного в том листе не описует*”^[31]. Таким чином виявляється, що до часу проведення ревізії *скопне* мито в Острозі стягували незаконно.

Наступного 1546 р. Сигізмунд II надіслав волинським митникам Олехну та Івану Борзобогатим лист із проханням не заважати Беаті Костелецькій збирати зі своїх підданих та інших купців *скопне тридцятимито* в Острозі. Своє право на стягнення мита кн. Беата підтвердила привілеями, пожалуваними ще кн. Костянтину Острозькому: “... *небожъчику князю Костентину Острозьскому и потомкомъ его милости в замку Острозьскомъ мыто скопное тридцатое надано, яко и в месте нашомъ Луцкомъ...*”^[32]. Цей лист, по-перше, ставить під сумнів дієвість розпоряджень короля щодо заборони стягнення невстановлених мит, а по-друге, чітко визначає вид острозького мита – *скопне тридцятимито*. Можна припустити, що в джерелах *голове* і *скопне* ототожнювали як подібні за способом стягнення митних зборів. Тому в документі 1546 р. не зазначили, що кн. Беаті підтверджують не лише збір *скопного*, але й *головного* мита.

У 1546 р. князь Кузьма позивався до вдови князя Іллі Острозького – Беати Костелецької, яка не бажала поступитися належною йому часткою доходів острозького мита. Король відклав справу через правильно адресований позов, бо княгиня Беата була лише опікункою своєї малолітньої дочки Гальшки, яка успадкувала збір половини мита в Острозі: “*Жаловал князь Кузьма Ивановичъ... же она (Беата Костелецька. – Л. Ж.) ему того мыта половицу его которая тамъ в Острозе на него прислушает поступити не хочет*”^[33]. Чи подав кн. Кузьма новий позов достеменно невідомо.

Величезна спадщина кн. Іллі Острозького перейшла Беаті Костелецькій та її малолітній дочці Гальшці. Боротьба за їх повернення князям Острозьким супроводжувалась драматичними перипетіями в долі нещасної Гальшки і тяглася 40 років. З 1574 р. Гальшка жила в Дубні під опікою дядька Василя-Костянтина, який з 40-х рр. XVI ст., тобто після смерті брата, починає іменуватися “князівським” іменем Костянтин. Часи життя володимирського старости, київського воєводи князя Василя-Костянтина були не тільки зенітом слави й впливовості роду Острозьких, але й періодом його найбільшої економічної могутності^[34]. Це дало підстави князю Василю-Костянтину 1562 р. вимагати для своїх підданих тих же привілеїв, що мали піддані його батька кн.

Костянтина Івановича, а саме – безперешкодний провіз солі через Кременець (який мав право складу) та інших товарів ^[35].

У кінці 50-х – на початку 60-х рр. XVI ст. ситуація змінилась, скарб потребував коштів для ведення Лівонської війни. Відбулось підвищення тарифної ставки мита, до оренди митних зборів, зокрема на всій території Волині ^[36], знову допустили євреїв. Незважаючи на прохання шляхти щодо усунення євреїв від оренди митних зборів та корчем, що пролунало на Гродненському сеймі 1567 р., Сигізмунд II Август віддає в оренду старі ^[37] та нові ^[38] мита як у межах усього князівства, так і окремих земель (полоцькі, волинські, підляські, ковенські) групі євреїв – Менделю Ізаковичу, Ізаку Бродавці, Ліпману Шмерлевичу, Валентому Іберфельтові. У 1570 р. міщан Острога звільнили від сплати всіляких мит на території Речі Посполитої.

Висновки. Проведений аналіз джерел дозволяє стверджувати, що “острозьке мито” складалось із *головного* чи *скопного* мита, підставою стягнення якого слугувала ціна товару. Розглянутий конфлікт довкола стягнення мита в одному з найбільш економічно розвинутих торговельних центрів XVI ст. Острозі також свідчить про: 1) активну діяльність представників гілки Острозьких за збереження у своїх руках родової спадщини – Острозької волості та доходів, зокрема від митних зборів; 2) певну невпорядкованість у зборі та призначенні мит, підставах і способах їх стягнення у приватних і державних землях; 3) невтручання державної влади у конфлікт, пов’язаний зі стягненням мит у приватних маєтках, що частково це можна пояснити привілейованим становищем родини Острозьких у суспільстві ВКЛ; 4) тривале стягнення конкретного мита в певному місті (Острозі), оскільки більшість джерел не дає змоги простежити збір мита протягом визначеного періоду.

Додаток

Генеалогія князів Острозьких і Заславських

Джерело: Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К. : Наук. думка, 1993. – С. 276–278.

- ^[11] Берковський В. Заслав та Заславщина як один із важливих елементів торговельної структури Волині XVI – першої половини XVII ст. // Метафора спільного дому. Заславщина багатьох культур. Матеріали наук. конф. (Острог, 21–22 грудня 2006 р.). – Острог, 2006. – С. 20.
- ^[12] Берковський В. До історії стану та еволюції мережі торговельних шляхів Волинського воєводства у XVI – першій половині XVII ст. // матеріали II Міжнар. конгресу українських істориків: [“Українська історична наука на сучасному етапі розвитку”]. – Кам’янець-Подільський ; К. ; Нью-Йорк ; Острог, 2006. – Т. 2. – С. 396.
- ^[13] Чорний В. Острозьке мито та основні торговельні шляхи Поділля й Волині // Матеріали Всеукр. наук. конф. “Поділля у контексті української історії” (Вінниця, 29–30 листопада 2001 р.). – Вінниця, 2001. – С. 68–75.
- ^[14] Даниловичизна – митний збір невідомого походження, який збирали у Луцьку на початку XVI ст.
- ^[15] Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie (далі – Archiwum Sanguszków). – Lwów, 1887. – Т. I. – S. 133.
- ^[16] Для визначення родинних зв’язків князів Острозьких та Заславських див. Додаток.
- ^[17] Archiwum Sanguszków. – Lwów, 1890. – Т. III. – S. 67.
- ^[18] Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К. : Наук. думка, 1993. – С. 90–91.
- ^[19] Archiwum Sanguszków. – Т. III. – S. 50–52, 87, 120–122, 156–160, 163–165.
- ^[10] Lietuvos Metrika (далі. – LM). Кнуга Nr 8 (1499–1514) [Книга Записей 8] / Parengė A. Baliulis, R. Firkovicus, D. Antanavichius. – Vilnius, 1995. – № 109.
- ^[11] LM. Кнуга Nr 14 (1524–1529) [Книга Записей 14] / Parengė L. Karalius. – Vilnius, 2008. – P. 237–238.
- ^[12] Archiwum Sanguszków. – Т. III. – S. 215, 311; РЕА. – Вип. I. – № 112.
- ^[13] Довнар-Запольский М. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллогах. – К., 1901. – Т. I. – С. 541.
- ^[14] Ibidem. – S. 201 – 203.
- ^[15] Ibidem. – S. 201.
- ^[16] Блануца А. Земельні володіння волинської шляхти в другій половині XVI ст. – К. : Інститут історії України НАН України, 2007. – С. 74–75.
- ^[17] LM. Кнуга Nr 15 (1528–1538) [Книга Записей 15] / Parengė A. Dubonis. – Vilnius, 2002. – № 174.
- ^[18] Довнар-Запольский М. Государственное хазяйство... – С. XXIV.
- ^[19] LM. Кнуга Nr 15. – № 175.
- ^[20] Archiwum Sanguszków. – Т. III. – S. 417.
- ^[21] Берковський В. Заслав та Заславщина... – С. 20–27.
- ^[22] Archiwum Sanguszków. – Т. III. – S. 433.
- ^[23] Ibidem. – S. 456.
- ^[24] Ibidem. – Lwów, 1890. – Т. 4. – S. 195–196.
- ^[25] Литовська Метрика (далі – ЛМ). Книга 561. Ревізії українських замків 1545 р. / Підготував В. Кравченко. – К., 2005. – С. 181.
- ^[26] Archiwum Sanguszków. – Т. 4. – S. 229–231.
- ^[27] Довнар-Запольский М. Государственное хазяйство... – С. 396.
- ^[28] Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 28 (1522–1552). Кніга записаў 28. – Менск: АТНЕНÆUM, 2000. – № 2. – С. 49.
- ^[29] Archiwum Sanguszków. – Т. 4. – С. 257–258.
- ^[30] LM. Кнуга Nr 231 (1540–1543) [Книга Судных дел 12] / Parengė I. Valikonitytė, N. Šlimienė, S. Viskantaitė-Savičvienė etc. – Vilnius, 2007. – № 271.
- ^[31] ЛМ. Книга 561. – С. 166.

^[32] Менжынскі В. С. Эпістальярная спадчына Жыгімонта Августа ў кнізе Метрыкі ВКЛ № 30 у дачыненні до Украіны // Дніпропетровський історично-археографічний збірник. – Дніпропетровськ, 2009. – Вип. 3. – С. 421.

^[33] Российский государственный архив древних актов (далі – РГАДА). – Ф. 389. Литовская метрика. – Оп. 1. – Ед. хр. 29. – Л. 81–81 об.

^[34] Яковенко Н. М. Українська шляхта... – С. 92.

^[35] РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 261. – Л. 39–39 об, 79–80 об; ед. хр. 249. – Л. 431–432.

^[36] Там же. – Ед. хр. 258. – Л. 117–118 об.

^[37] LM. Knyga Nr 567 (1567–1571) [Книга Переписей 10] / Parengė A. Baliulis. – Vilnius, 2006. – № 2, 4, 6, 7.

^[38] Ibidem. – № 2, 5, 9.